

Culturele Antropologie

Praattafel W.O.W. 13 AUGUSTUS 2025

INHOUD

Inleiding	2
Etnografisch veldwerk	2
Participerende observatie	3
De geschiedenis van de culturele antropologie	3
Vooruit maar. Wat onderzoeken culturele antropologen vandaag?	4
Digitale en virtuele culturen. Wat zijn de resultaten?	5
Klimaatantropologie	7
Globalisering en mobiliteit	8
Stedelijke antropologie en superdiversiteit	8
Communities without community, dat moeten we verder uitleggen:	9
Medische en gezondheidsantropologie	10
Dekolonisering van culturele antropologie	11
Groepsgedrag en pestgedrag - ook een tak van de culturele antropologie	12
Het gezang van de voetbalsupporters - een speciaal gebied	12
Schoolklassen en pestgedrag - twee dingen die samen horen	13
De culturele antropoloog en de opkomende neonazisme, ook in landen die door Hitler ooit bezet Hitler waren	14
De rol van de Hooligancultuur met zicht op de Neonazisme	15
Maar de kleding?	16
Ben je altijd lid van een gemeenschap of groep, ook als je dat helemaal niet wilt?	17
Conclusie	18

Inleiding

Waar we het vandaag over hebben is een thema waarin het over de menselijke samenleving gaat. Het thema is culturele antropologie. Dat is een moeilijk woord, maar we gaan het uitleggen. En dat zal je zeker ook heel boeiend vinden.

Het gaat over menselijke culturen en cultuur en we kijken ernaar met een wetenschappelijke blik. Hoe doen wetenschappers dat? Mensen kan je niet in een reageerbuis stoppen, of in een reactor duwen. Je kan ze ook niet onder de microscoop leggen. Maar je kan met een spreekwoordelijk vergrootglas observeren om te begrijpen hoe verschillende groepen mensen hun wereld organiseren, betekenis geven aan hun ervaringen en hun dagelijks leven vormgeven. Het is natuurlijk niet zomaar een echt vergrootglas, maar het gereedschap welk hiervoor nodig is, is etnografisch veldwerk en participerende observatie.

Wat is dat nu eigenlijk?

Etnografisch veldwerk

We kennen andere woorden die op „grafisch“ eindigen. Dat zijn eigenlijk altijd methoden die een beeld opleveren. Is dat hier ook zo? We zullen het zien.

Oh ja, we hebben daar een scherpe taalkundige observatie gemaakt! Inderdaad komen veel woorden die eindigen op “-grafisch” van het Griekse “graphein” (schrijven/tekenen) en hebben vaak te maken met het vastleggen of afbeelden van iets.

Etnografisch veldwerk is de kernmethode van culturele antropologie waarbij onderzoekers voor langere tijd (maanden tot jaren) bij een gemeenschap gaan wonen om hun cultuur van binnenuit te leren kennen. Het “etnografische” deel betekent letterlijk “volksbeschrijving” - van het Griekse “ethnos” (volk) en “graphein” (schrijven/beschrijven).

De onderzoeker doet mee aan het dagelijks leven, observeert rituelen en gewoontes, voert gesprekken, en noteert alles zorgvuldig. Het doel is om een zo volledig en genuanceerd mogelijk “beeld” te krijgen van hoe die cultuur werkt - niet alleen wat mensen doen, maar ook waarom ze het doen en wat het voor hen betekent.

Dit levert inderdaad een soort “beeld” op: een gedetailleerde, geschreven beschrijving van een cultuur die lezers helpt zich voor te stellen hoe het is om in die samenleving te leven. De klassieke etnografieën lezen soms bijna als literaire werken omdat ze zo’n rijk, bijna cinematografisch portret schetsen van een andere leefwereld.

Dit is een methode waar al vanaf het begin van alle wetenschap gebruik wordt gemaakt. Niet alleen als het over mensen gaat, maar ook als we naar dieren en planten kijken. Misschien herinner je nog Jane Goodall of Dian Fossey die onderzoek deden op mensapen door met hen in het oerwoud te leven en ze te observeren.

Wat ons naar de volgende tak zal brengen.

Participerende observatie

Want Participerende observatie betekent inderdaad dat de onderzoeker zich fysiek in de gemeenschap bevindt die hij of zij bestudeert, en niet alleen observeert maar ook actief meedoet aan het dagelijks leven.

De antropoloog wordt dus zowel deelnemer als waarnemer. Ze leren de taal, eten het lokale voedsel, doen mee aan rituelen (als dat toegestaan is), helpen met dagelijkse taken, en

bouwen echte relaties op met mensen. Tegelijkertijd blijven ze kritisch observeren en documenteren wat ze meemaken.

Dit is heel anders dan bijvoorbeeld een socioloog die enquêtes afneemt, of een historicus die documenten bestudeert. De antropoloog ervaart de cultuur letterlijk aan den lijve - ze voelen hoe het is om volgens andere regels te leven, andere waarden te hebben, andere manieren van denken te gebruiken.

Deze methode heeft voor- en nadelen. Het voordeel is dat je een veel dieper en genuanceerder begrip krijgt dan wanneer je alleen van buitenaf kijkt. Het nadeel is dat het moeilijk kan zijn om objectief te blijven - je raakt emotioneel betrokken bij de mensen, en je eigen aanwezigheid verandert ook de situatie die je bestudeert.

Het is dus een balanceeract tussen “erbij horen” en “erbuiten staan” - vandaar de naam “participerende observatie.”

De geschiedenis van de culturele antropologie

Het vakgebied ontstond in de late 19e eeuw, grotendeels als product van het koloniale tijdperk en de daaruit voortkomende ontmoetingen tussen Europese culturen en andere wereldculturen. En als we dit weten dan moeten we dit feit zeker in ons achterhoofd houden als we vroege studies over menselijke beschavingen vinden. Wat niet moet betekenen dat er alles vanuit de vroege tijd van het onderzoek niet zal kloppen of met een te koloniaal oog of witte perspectief werd beschouwd. Veel van het onderzoek uit het begin is voor ons vandaag heel belangrijk omdat de culturen die toen onderzocht werden vandaag niet meer op de toenmalige manier bestaan.

De beginperiode (1870-1920) was sterk beïnvloed door evolutionistische denkbeelden. Pioniers zoals Edward Tylor en Lewis Henry Morgan geloofden in een lineaire ontwikkeling van culturen van “primitief” naar “beschaafd”. Deze benadering was problematisch omdat ze culturen hiërarchisch ordende met de Westerse beschaving als kroon op de evolutie.

De revolutionaire wending kwam met Franz Boas in Amerika en zijn leerlingen zoals Margaret Mead en Ruth Benedict. Boas introduceerde het cultuurrelativisme - het idee dat elke cultuur begrepen moet worden binnen zijn eigen context, niet geoordeeld naar externe maatstaven. Dit betekende een breuk met evolutionistische hiërarchieën.

De functionalistisch-structuralistische periode (1920-1960) bracht figuren zoals Bronisław Malinowski en Claude Lévi-Strauss voort. Malinowski ontwikkelde de moderne etnografische methode tijdens zijn onderzoek op de Trobriand-eilanden, dat zijn eilanden die bij Papua Nieuw-Guinea behoren en waar een matrilineair gezelschapsvorm bestaat. Lévi-Strauss deed onderzoek naar universele structuren in het menselijk denken.

De reflexieve wending (vanaf 1970) bracht kritische zelfreflectie. Antropologen begonnen hun eigen rol en vooroordelen te onderzoeken, vooral naar aanleiding van kritiek op het koloniale verleden van het vakgebied. Een revolutionaire ontdekking binnen de culturele antropologie is geweest, dat culturen doorgaans niet in splendid isolation bestaan, maar vrijwel altijd in contact staan met andere culturen, waar ideeën en goederen mee worden uitgewisseld.

Vandaag de dag richt culturele antropologie zich op globalisering, identiteit, macht en sociale verandering, waarbij de oude focus op “exotische” culturen plaats heeft gemaakt voor onderzoek naar moderne stedelijke gemeenschappen en eigentijdse maatschappelijke vraagstukken.

Vooruit maar. Wat onderzoeken culturele antropologen vandaag?

Hier bestaan voor de hedendaagse culturele antropoloog een hele hoop verschillende nieuwe terreinen, die weerspiegelen hoe onze wereld snel verandert:

Digitale en virtuele culturen vormen een groot onderzoeksgebied. Antropologen bestuderen online gemeenschappen, sociale media-culturen, gaming-werelden, en hoe digitale technologieën onze identiteiten en relaties veranderen. Ze onderzoeken bijvoorbeeld hoe mensen hun culturele identiteit uiten op platforms als TikTok, of hoe kunstmatige intelligentie onze dagelijkse praktijken beïnvloedt.

Klimaatantropologie is een groeiend veld dat zich richt op hoe klimaatverandering culturen en samenlevingen transformeert. Wat betekenen ontwikkelingen als digitalisering en klimaatverandering bijvoorbeeld voor lokale samenlevingen? Onderzoekers kijken naar hoe gemeenschappen zich aanpassen aan milieuproblemen, nieuwe rituelen ontwikkelen rond duurzaamheid, of hoe klimaatmigratie culturele veranderingen teweegbrengt.

Globalisering en mobiliteit blijven centrale thema's. Het onderzoek aan ons instituut richt zich op wereldwijde kwetsbaarheden en sociale weerbaarheid. We richten ons hierbij op drie onderling verbonden thema's: diversiteit, duurzaamheid en digitalisering, zoals onderzoekers in Leiden aangeven. Dit omvat het bestuderen van transnationale gemeenschappen, diaspora-culturen en hoe mensen hun identiteit vormgeven in een geglobaliseerde wereld.

Stedelijke antropologie en superdiversiteit onderzoekt hoe moderne steden functioneren als broedplaatsen van nieuwe culturele vormen. Een belangrijk kenmerk van globalisering is dus de diversiteit in cultuur. En een belangrijke oorzaak is migratie. Maar wij zijn met onze cultuur ook verbonden met allerlei andere culturen via computers en smartphones.

Medische en gezondheidsantropologie krijgt meer aandacht, vooral na COVID-19, waarbij onderzoekers kijken naar hoe verschillende culturen omgaan met ziekte, gezondheid en medische interventies.

Dekolonisering van de antropologie is een belangrijk reflectief project waarbij het vakgebied zijn eigen koloniale geschiedenis onder de loep neemt en probeert nieuwe, meer gelijkwaardige manieren van onderzoek doen te ontwikkelen.

De rode draad is dat moderne antropologie zich richt op hoe culturen zich aanpassen aan snelle veranderingen en hoe mensen betekenis creëren in onze complexe, onderling verbonden wereld.

Laat het ons stuk voor stuk afwerken.

Digitale en virtuele culturen. Wat zijn de resultaten?

De tak van de digitale antropologie onthult inzichten over hoe mensen cultuur creëren in virtuele omgevingen. Door de interactie tussen mens en technologie te bestuderen, helpt digitale antropologie ons te begrijpen hoe we in een steeds meer gedigitaliseerde wereld wonen, werken en met elkaar communiceren. Dit is in meerdere zicht belangrijk voor ons en de samenleving

Wat onderzoekers uitvinden:

Online gemeenschappen vormen echte culturen - Antropologen ontdekken dat gaming-gemeenschappen, social media-groepen en virtuele werelden hun eigen rituelen, taal, hiërarchieën en normen ontwikkelen. Dat is iets moois, want het geeft mensen de mogelijkheid zich te uiten en het gevoel ergens bij te horen, zoals onderzoek aan de Universiteit van Amsterdam (UvA) toont. Dit gaat veel verder dan simpel “online zijn” - het zijn volledig uitgeruste sociale systemen.

Identiteitsvorming werkt anders digitaal - Mensen kunnen online meerdere identiteiten aannemen, experimenteren met wie ze zijn, en nieuwe vormen van authenticiteit ontwikkelen. De grens tussen “echt” en “virtueel” vervaagt steeds meer.

Nieuwe vormen van macht en uitsluiting - De unieke blik en methodes van de antropologie dragen bij aan een diepgaand begrip van de impact van online interactie op onze samenleving. Onderzoekers vinden patronen van digitale discriminatie, online pesten, maar ook nieuwe vormen van solidariteit en activisme.

Hybride culturen ontstaan - Het onderscheid tussen offline en online cultuur wordt steeds kunstmatiger. Mensen leven in hybride realiteiten waar digitale en fysieke ervaringen elkaar voortdurend beïnvloeden.

Nieuwe uitdagingen voor onderzoek - Sommige zijn zelfs gespecialiseerd in digitale (of online) werelden, waarbij ze etnografische methoden aanpassen aan de virtuele domeinen van vandaag. Dit betekent dat antropologen nieuwe manieren moeten vinden om “veldwerk” te doen in chatrooms, games en social media-platforms.

Het bijzondere is dat deze digitale culturen net zo complex en betekenisvol blijken als traditionele culturen - ze hebben alleen andere “ruimtes” en “werktuigen” om zich te uiten.

Het draait hier over de vraag hoe mensen zich bedragen in chatgroepen of commentaarsecties en de dynamiek die hieruit ontstaat.

Dat is precies een van de kerngebieden waar digitale antropologen zich op richten. Chatgroepen, commentaarsecties en sociale media-interacties zijn rijke terreinen voor etnografisch onderzoek geworden.

Wat onderzoekers ontdekken in deze digitale ruimtes:

Microsociale dynamiek - Antropologen bestuderen hoe mensen in Facebook-commentaren, WhatsApp-groepen of Twitter-threads hun eigen kleine sociale systemen ontwikkelen. Er ontstaan informele leiders, groepsregels, insiders en buitenstaanders - net als in fysieke gemeenschappen.

Nieuwe vormen van conflict en samenwerking - De dynamiek van online discussies toont unieke patronen: hoe escalatie werkt zonder lichaamsaal, hoe mensen coalities vormen tegen trolls, of hoe humor wordt ingezet om spanning te doorbreken.

Digitale rituelen - Dingen die we gewoon lijken te doen (liken, delen, emojis gebruiken) blijken complexe sociale rituelen die status, groepslidmaatschap en emoties communiceren. Een hartje onder een post kan een heel subtiel sociaal signaal zijn.

Algorithmic cultures - Hoe beïnvloedt het feit dat algoritmes bepalen wat we zien de cultuur van een platform? Antropologen onderzoeken hoe mensen omgaan met de onzichtbare logica van feeds en aanbevelingen.

Emotionele arbeid - Veel onderzoek richt zich op hoe mensen online emotioneel werk doen: troosten in rouwgroepen, conflicten sussen in familieapps, of positiviteit performen op Instagram.

Deze digitale etnografie gebruikt dezelfde participerende observatiemethodes - antropologen worden lid van groepen, observeren langdurig, en proberen de culturele logica van deze digitale ruimtes van binnenuit te begrijpen.

Gebruikt worden de resultaten uit dit onderzoek vooral ook om maatregelen te treffen voor dingen als hatespeech bijvoorbeeld.

Antropologisch onderzoek naar digitale culturen wordt steeds meer gebruikt om concrete beleidsmaatregelen tegen hatespeech te ontwikkelen.

Hoe antropologie bijdraagt aan anti-hatespeech beleid.

Culturele context begrijpen - Antropologen helpen beleidsmakers begrijpen dat hatespeech niet universeel is - wat in de ene cultuur als grappig wordt gezien, kan in een andere context diep kwetsend zijn. Dit inzicht is cruciaal voor effectieve moderatie.

Gemeenschapsdynamiek in kaart brengen - Door lang onderzoek in online gemeenschappen kunnen antropologen precies beschrijven hoe haat zich verspreidt, welke rollen verschillende gebruikers spelen (aanstichters, meelopers, tegengeluiden), en waar interventies het meest effectief zijn.

Praktische interventies ontwerpen - Erasmus University en het Center for Media Engagement hebben een „collaborative research project on hate speech moderation" opgestart, wat toont dat Nederlandse universiteiten actief samenwerken aan onderzoek naar moderatie van haatberichten.

Training en preventie - Het programma „The Digital Us" (het digitale wij) combineert dialoog, training en mentoring. Het helpt jongeren van 16 tot 30 jaar om op te staan tegen online haat en discriminatie. Zulke programma's zijn vaak gebaseerd op antropologische inzichten over hoe normen en waarden in groepen veranderen.

Publiek-private samenwerking - De PPS Online Content Moderatie heeft als hoofddoelstelling een helder systeem te creëren voor de evaluatie van online inhoud en, indien noodzakelijk, de ontoegankelijkheid of verwijdering van illegale content te bewerkstelligen. Antropologen helpen hier door hun diepgaande kennis van online culturen.

Het bijzondere is dat antropologen niet alleen kijken naar wat mensen zeggen, maar naar de culturele logica erachter - waarom iemand hatespeech gebruikt, hoe het functioneert in hun sociale groep, en hoe je die dynamiek kunt doorbreken zonder mensen verder te marginaliseren.

Klimaat Antropologie

Met de Klimaat Antropologie hebben we een dringend en belangrijk onderzoeksterrein dat zich richt op de wisselwerking tussen klimaatverandering en menselijke culturen. Het gaat veel verder dan alleen het bestuderen van fysieke gevolgen - het onderzoekt hoe klimaatverandering onze manier van leven, denken en samenleven fundamenteel transformeert.

Wat klimaat antropologie onderzoekt:

Cultureel erfgoed en klimaat - CuHeMo - Cultureel Heritage en Mobiliteit onderzoekt de rol die cultureel erfgoed speelt in de aanpassing aan klimaatverandering. Het project maakt hierbij gebruik van kennis vanuit klimaatwetenschappen, sociale wetenschappen en inheemse bevolkingen. Het richt zich op inheemse groepen die van oudsher een nomadisch bestaan leiden. Dit toont hoe culturen hun traditionele kennis inzetten om zich aan te passen.

Diepgaande culturele verbindingen - Veel van ons natuurlijk en cultureel erfgoed is sterk vormgegeven door klimatologische omstandigheden. Geologische kenmerken, traditionele bouwmaterialen, tradities en rituelen zijn onlosmakelijk verbonden met de klimatologische omstandigheden van de plek waar ze tot stand kwamen. Wanneer het klimaat verandert, veranderen deze culturele elementen mee.

Klimaatmigratie en culturele identiteit - Sinds 2008, ontvluchten jaarlijks gemiddeld 21,5 miljoen (!) mensen huis en haard vanwege plotseling optredende effecten van klimaatverandering zoals overstromingen, stormen of bosbranden. Antropologen onderzoeken hoe mensen hun culturele identiteit behouden wanneer ze gedwongen worden te verhuizen.

Verdwijnende culturen - Klimaatverandering heeft een enorme impact: Het ijs in de Arctis smelt terwijl de Pacifische Eilanden vergaan in de stijgende zeespiegel. Hoe kan je jouw eigen cultuur behouden als je thuisland in de golven van de oceaan verdwijnt, zoals op de Marshall eilanden te zien is?

Klimaatantropologie toont aan dat klimaatverandering niet alleen een technisch of natuurwetenschappelijk probleem is, maar een diepgaande culturele crisis die nieuwe vormen van betekenisgeving, identiteit en gemeenschap vereist.

Globalisering en mobiliteit

Vanuit het perspectief van culturele antropologen zijn globalisering en mobiliteit spannende processen die onze traditionele ideeën over cultuur fundamenteel uitdagen. Vooral voor de achtergrond van al de veranderingen in de wereld, zijn ze nu van economische of van ecologische natuur.

Cultuur als bewegend en hybride

Antropologen hebben ontdekt dat globalisering niet betekent dat culturen simpelweg “verdwijnen” of “hetzelfde worden”. In plaats daarvan ontstaan er nieuwe, hybride culturele vormen. Migrantengroepen nemen hun tradities mee, maar passen ze aan in nieuwe contexten. Denk

aan hoe Turkse families in Nederland hun Ramadanvieringen combineren met Nederlandse gewoonten, of hoe K-pop wereldwijd lokaal wordt geïnterpreteerd.

Transnationale gemeenschappen

Moderne mobiliteit heeft geleid tot wat antropologen “transnationale gemeenschappen” noemen - mensen die zich thuis voelen in meerdere landen tegelijk. Ze onderhouden familiebanden via WhatsApp met het herkomstland, sturen geld naar huis, maar voelen zich ook verbonden met hun nieuwe thuisland. Hun identiteit wordt niet bepaald door grenzen op een kaart, maar door netwerken van relaties.

Glocalisering

Glocalisering is een kofferwoord uit „globaal“ en „lokaal“. Het bedoelt een belangrijk inzicht dat globale invloeden altijd lokaal worden vertaald. McDonald's in India serveert vegetarische burgers, in Japan hebben ze rijstburgers. Dit proces van “glocalisering” toont hoe culturen actief en creatief omgaan met globale stromen.

Nieuwe ongelijkheden

Antropologen onderzoeken ook hoe globalisering nieuwe vormen van uitsluiting creëert. Niet iedereen heeft dezelfde toegang tot mobiliteit - denk aan het verschil tussen een hoogopgeleide expat en een vluchteling.

Digitale mobiliteit

Tegenwoordig “reizen” culturen ook digitaal. Social media verbindt mensen over grenzen heen en creëert nieuwe vormen van culturele uitwisseling zonder fysieke verplaatsing.

De antropologische blik toont dat globalisering veel complexer is dan vaak gedacht - het is geen eenrichtingsverkeer, maar een creatief proces van voortdurende culturele heruitvinding.

Stedelijke antropologie en superdiversiteit

Stedelijke antropologie en superdiversiteit vormen samen een krachtige lens om moderne steden te begrijpen. Het concept superdiversiteit werd in 2007 voor het eerst door Steven Vertovec gebruikt om de veranderende migratiepatronen en hun impact op de (Britse) samenleving te beschrijven .

Wat is superdiversiteit?

Superdiversiteit gaat veel verder dan de traditionele idee van multiculturaliteit. Onderzoekers spreken van toenemend super-diverse of hyper-diverse steden en wijken, waarmee ze benadrukken dat zowel tussen als binnen groepen grote verschillen bestaan in termen van demografische kenmerken, sociale identificaties (bijvoorbeeld op het gebied van gender en klasse), juridische status, attitudes (bijvoorbeeld zeer religieus of niet), ruimtelijk gedrag (gebruik maken van de buurt of niet), en leefstijl .

Het betekent dat moderne steden niet meer te begrijpen zijn als mosaïeken van duidelijk afgebakende etnische gemeenschappen. In plaats daarvan zien we complexe, overlappende netwerken van identiteiten en verbindingen.

Stedelijke antropologie van superdiversiteit onderzoekt:

Nieuwe vormen van samenleven - Geograaf Ash Amin betoogde in 2002 al dat gediversifieerde stedelijke wijken ‘communities without community’ zijn. Antropologen

onderzoeken hoe mensen in superdiverse wijken nieuwe vormen van verbinding en samenleving creëren.

Ruimtelijke dynamiek - In dit onderzoek verkennen we deze ruimtelijke dynamieken en onderzoeken we de ruimtelijke impact van de superdiverse maatschappij, zoals te zien is in het Vlaamse onderzoek naar superdiversiteit.

Emancipatie en kansen - Deze internationaal vergelijkende studie laat zien dat in steden waar kinderen van migranten in het onderwijs en op de arbeidsmarkt kansen krijgen zich een hoopvolle toekomst affekent.

Het bijzondere aan deze benadering is dat het de complexiteit van moderne stedelijke samenlevingen erkent, in plaats van te proberen die complexiteit weg te verklaren in simpele categorieën.

Communities without community

“Communities without community” is een paradox die geograaf Ash Amin gebruikte om moderne superdiverse steden te beschrijven. Het lijkt tegenstrijdig, maar het vat een belangrijke realiteit samen.

Wat het betekent:

“Communities” (meervoud) - Er zijn wel degelijk groepen mensen die samenleven in dezelfde wijk, dezelfde scholen bezoeken, dezelfde winkels gebruiken. Ze delen een fysieke ruimte en dagelijkse praktijken.

“Without community” (zonder gemeenschap) - Maar ze vormen niet één samenhangende gemeenschap in de traditionele zin. Ze hebben niet noodzakelijk gedeelde waarden, tradities, taal of sterke onderlinge banden.

Hoe dit werkt in de praktijk:

Denk aan een superdiverse wijk in Amsterdam of Antwerpen. Je hebt er Marokkaanse families, Poolse arbeiders, Nederlandse studenten, Somalische vluchtelingen, Chinese ondernemers - allemaal leven ze er, gebruiken dezelfde bushalte, kopen bij dezelfde supermarkt. Ze vormen dus wel “communities” in de zin dat ze dezelfde ruimte bewonen.

Maar ze vormen geen traditionele “community” omdat ze verschillende talen spreken, verschillende goden aanbidden, verschillende dromen hebben, verschillende netwerken onderhouden. Hun verbindingen zijn vaak pragmatisch en oppervlakkig - een vriendelijk knikje, helpen met een zware boodschappentas, maar geen diepere culturele of emotionele gemeenschapszin.

Het nieuwe samenleven

Dit betekent niet dat het slecht is - het is gewoon een nieuwe vorm van samenleven waarbij mensen kunnen coëxisteren zonder een diepe culturele eenheid. Het vereist andere vaardigheden: tolerantie, pragmatisme, en wat antropologen “civil inattention” noemen - respectvol elkaar met rust laten.

Het is gemeenschap zonder gemeenschap, om het zo te zeggen.

Medische en gezondheidsantropologie

Medische en gezondheidsantropologie is een vakgebied dat ziekte, gezondheid en genezing bestudeert vanuit cultureel perspectief.

Het kernidee

De ontdekking dat wat wij als natuurlijk ervaren (geboren worden, ziek worden, genezen, sterven) cultuur is, is een belangrijke inspiratie-bron voor dit vakgebied. Dit betekent dat medische antropologen niet alleen kijken naar biologische processen, maar naar hoe verschillende culturen deze processen interpreteren, beleven en behandelen.

Wat wordt onderzocht:

Culturele definities van ziekte - Wat in de ene cultuur als “normaal” wordt gezien, kan in een andere als “ziek” worden beschouwd. Denk aan hoe depressie, ADHD, of menopauze verschillend worden gedefinieerd en behandeld.

Genezingspraktijken - Van traditionele genezers tot moderne ziekenhuizen - hoe verschillende culturen genezing organiseren, welke rituelen erbij horen, wie de autoriteit heeft om te “genezen”.

Patiënt-arts relaties - Hoe machtsverhoudingen, communicatiestijlen en verwachtingen verschillen tussen culturen. Waarom sommige patiënten hun medicijnen niet innemen of bepaalde behandelingen weigeren.

Global health - Naast deze ecologische invalshoek wordt er stil gestaan bij epidemiologische zaken als gezondheidstrends, en basisbegrippen om ziekte incidentie en prevalentie te meten, zoals onderzoek naar tropische ziekten en internationale gezondheidsongelijkheid.

Interdisciplinaire aanpak

Er zijn meer raakvlakken met andere disciplines, zoals psychologie, geneeskunde, volksgezondheid en farmacie. Medische antropologen werken samen met artsen, verpleegkundigen en beleidsmakers om betere, cultureel sensitievere zorgverlening te ontwikkelen.

Het vakgebied toont aan dat “gezondheid” nooit alleen biologie is, maar altijd ook cultuur, macht en betekenis.

Dekolonisering van culturele antropologie

De dekolonisering van culturele antropologie is een complex en moeizaam proces dat zeker nog gaande is. Het “lukt” niet eenvoudig - het is meer een langdurige worsteling met diepgewortelde structuren.

Waar het om gaat:

Dekolonisering in de antropologie betekent erkennen dat het vakgebied historisch sterk verweven was met het kolonialisme. Vroege antropologen werkten vaak samen met koloniale besturen, hun theorieën rechtvaardigden soms Europese dominantie, en hun

onderzoeksmethoden behandelden andere culturen vaak als “objecten” van studie. We herinneren hier zeker ook aan zogenoemde „Völkerschauen“ als bijvoorbeeld in Hagenbecks Dierentuin in het Hamburg van het begin van het vorige eeuw, of zelf nog op de Expo 1958 in Brussel.

De uitdagingen:

Dekoloniale kritiek gaat om de realisatie dat elk perspectief maar een gedeelte van de waarheid is, zoals onderzoekers van de Universiteit Utrecht stellen. De dekoloniale visie op de universiteit die we verdedigen is dat kennisproductie sinds de Witte Verlichting in Europa gekoloniseerd is geweest. Dat betekent dat wat gepresenteerd wordt als wetenschap – een ‘objectieve’ visie op natuur en samenleving – in wezen ideologie is .

Concrete veranderingen:

Het gaat er niet om dat we een paar niet-witte academici toevoegen aan het curriculum . Het vergt fundamentele veranderingen: andere auteurs lezen, andere onderzoeksmethoden gebruiken, macht anders verdelen in onderzoeksprojecten, en vooral: samen werken met gemeenschappen in plaats van over hen schrijven.

De realiteit:

Diversiteit zonder dekolonialisering lijkt echter betekenisloos te zijn. We hebben dus een dekoloniale lens nodig om goed en effectief diversiteitsbeleid te kunnen ontwikkelen . Nederlandse universiteiten worstelen nog stevig met deze transformatie - het gaat langzaam en stuit op veel weerstand.

Het “lukt” dus gedeeltelijk - er is bewustzijn en er gebeuren dingen, maar echte structurele verandering vergt nog jaren werk.

Groepsgedrag en pestgedrag - ook een tak van de culturele antropologie

Groeps - en pestgedrag valt onder wat antropologen “microsociale antropologie” of “antropologie van het dagelijks leven” noemen. Veel antropologen bestuderen precies dit soort groepsgedrag, hoewel ze het misschien niet altijd zo noemen.

Voetbalstadia als culturele ruimtes

Antropologen hebben veel onderzoek gedaan naar voetbalcultuur. Ze bestuderen hoe supporters rituelen ontwikkelen, hoe groepsidentiteit wordt opgebouwd door gezamenlijk zingen, hoe vijandschap met andere clubs symbolen en betekenissen krijgt. Een voetbalstadion wordt dan een soort “tijdelijke gemeenschap” met eigen normen, hiërarchieën en uitdrukkingsvormen.

Schoolculturen en pestgedrag

Ook schoolklassen zijn rijke antropologische terreinen. Onderzoekers kijken naar hoe kinderen sociale rangorden creëren, hoe pestgedrag functioneert als een manier om grenzen te trekken tussen “erbij horen” en “erbuiten staan”, en hoe leerlingen hun eigen subculturen ontwikkelen die vaak heel anders zijn dan wat volwassenen denken.

Methodologie

Voor dit soort onderzoek gebruiken antropologen hun klassieke methoden - langdurige observatie, meedoen waar mogelijk, interviews met betrokkenen. Een antropoloog zou bijvoorbeeld maandenlang bij een supportersgroep “hangen” of een schooljaar meelopen in een klas.

Kruispunt met andere vakgebieden

Dit raakt wel aan sociale psychologie en sociologie, maar antropologen brengen hun eigen focus mee: ze kijken naar de culturele betekenissen, rituelen en symboliek die groepen creëren, in plaats van alleen naar gedragspatronen of statistieken.

Het is dus zeker een tak van culturele antropologie - gewoon toegepast op zeer herkenbare, “gewone” situaties.

Het gezang van de voetbalsupporters - een speciaal gebied

Er is specifiek antropologisch onderzoek gedaan naar het zinggedrag van voetbalsupporters! Het is fascinerend hoe dit simpele gedrag zo’n krachtig cultureel fenomeen blijkt te zijn.

Onderzoek naar supporterscultuur

Roy Konings, een student Culturele Antropologie en Ontwikkelingsstudies aan de Radboud Universiteit in Nijmegen, onderzocht de normen en waarden die gelden onder de (Zuid-Limburgse) voetbalsupporter . Dit soort onderzoek laat zien hoe serieus antropologen deze verschijnselen nemen.

De kracht van samen zingen

Het gezamenlijk zingen van supporters is veel meer dan alleen lawaai maken. Bij samen zingende supporters op de tribune ontstaat als vanzelf en spontaan saamhorigheid, op een eenvoudige, onbezorgde en energieke manier . Onderzoek toont aan dat samen zingen werd ingezet als politiek instrument, om de nationale identiteit te versterken en een gevoel van saamhorigheid te creëren .

Rituele aspecten

Dit lied is niet alleen een uitdrukking van de passie en het enthousiasme van voetbalsupporters, maar ook een blijk van verbondenheid en gemeenschapsgevoel. Het creëert een gevoel van saamhorigheid en een gedeelde ervaring tussen fans, ongeacht de uitkomst van de wedstrijd .

Boodschappen en betekenis

Wat er op hun spandoeken staat, wat ze zingen, is een boodschap. Luister daarnaar als je ze wilt begrijpen. Het zijn vaak boodschappen die gaan over de maatschappij, of tegen het moderne voetbal, waarin het steeds meer om geld draait .

Het onderzoek laat zien dat supporterszingen eigenlijk een moderne vorm is van wat antropologen “collectieve rituelen” noemen - gedeelde handelingen die groepsidentiteit versterken en emotionele verbondenheid creëren.

Schoolklassen en pestgedrag - twee dingen die samenhangen

Pestgedrag in schoolklassen is inderdaad een typisch terrein voor antropologisch onderzoek, ook al wordt het vaak meer vanuit pedagogisch of psychologisch perspectief benaderd.

Antropologische kijk op pestgedrag

Vanuit antropologisch perspectief is pestgedrag niet alleen individueel slecht gedrag, maar een cultureel fenomeen. Pesten ontstaat sneller in organisaties met een hiërarchische cultuur, waarbij er een grote machtsafstand is tussen leidinggevenden en medewerkers. Maar ook culturen die zwak zijn ontwikkeld –er bestaat weinig gemeenschappelijkheid- en intern gerichte culturen zijn gevoelig voor pesten . Dit geldt ook voor schoolklassen.

Culturele aspecten van pesten

Interessant is dat gedrag dat volledig normaal is in Hong Kong, New York of Londen kan goed beschouwd worden als pesten in Zuid Amerika of Afrika . Dit toont aan dat wat als “pesten” wordt ervaren cultureel bepaald is - verschillende samenlevingen hebben verschillende normen over acceptabel gedrag.

Groepsdynamiek en klassencultuur

Naast de ernstige gevolgen die pesten kan hebben voor gepeste leerlingen, heeft het invloed op alle leerlingen in de klas. Uit onderzoek blijkt dat ook andere leerlingen dan het slachtoffer de sfeer in de klas negatiever ervaren. Pesten tast het hele leer- en ontwikkelklimaat in een klas aan .

Schoolverzuim wordt sterk beïnvloed door de schoolomgeving, de groepsdynamiek binnen klassen en de gezinscultuur van een leerling. Dit laat zien hoe verschillende culturele lagen (thuis, klas, school) elkaar beïnvloeden.

Antropologische methoden

Een antropoloog zou pestgedrag kunnen bestuderen door langdurig in schoolklassen te observeren, te kijken naar hoe hiërarchieën ontstaan, welke rituelen van in- en uitsluiting er zijn, en hoe verschillende groepjes hun eigen normen en codes ontwikkelen. Het gaat dan niet alleen om het pesten zelf, maar om de hele “cultuur” van een klas.

De culturele antropoloog en de opkomende neonazisme, ook in landen die door Hitler ooit bezet waren

Dat is een zeer complexe en pijnlijke vraag die culturele antropologen inderdaad onderzoeken, zij het vaak vanuit interdisciplinaire samenwerking met politicologen en sociologen.

Het paradoxale fenomeen

Het is inderdaad paradoxaal dat neonazisme opkomt in landen die zwaar hebben geleden onder het oorspronkelijke nazisme. Landen als Polen, Hongarije, Nederland, België en Frankrijk - allemaal zwaar getroffen door nazi-bezetting - zien nu opkomende extreemrechtse bewegingen die nazi-symboliek gebruiken.

Antropologische benadering

Culturele antropologen benaderen dit anders dan politicologen. Zij kijken naar de culturele mechanismen erachter: hoe mensen betekenis geven aan hun onvrede, hoe ze identiteit construeren tegenover "anderen", en hoe historische trauma's worden weggestopt of verdrongen.

Onderzoek in Nederland

De Anne Frank Stichting deed tussen 1997 en 2017 monitoronderzoek naar racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld. Bekijk hier het volledige archief. Over de hele linie zien we een afname van racistische incidenten. Ook het aantal incidenten met een antisemitisch karakter is afgenomen, wat laat zien dat er wel degelijk onderzoek wordt gedaan.

Wat antropologen vinden

De onderzoekers interviewden mannen en vrouwen die veelal tot de harde kern van verschillende rechtsextremistische organisaties hebben behoord. De onderzoekers concluderen dat voormalige rechtsextremisten een nuttige rol kunnen vervullen bij het deradicaliseren van leden van extreemrechtse bewegingen .

Het lijkt erop dat veel van dit onderzoek zich richt op begrijpen hoe mensen in deze bewegingen terecht komen en vooral: hoe je ze er weer uit kunt krijgen. Antropologen zijn vooral geïnteresseerd in de culturele logica achter radicalisering - niet om het goed te praten, maar om het beter te kunnen doorbreken.

De vraag waarom dit juist gebeurt in landen die zo leden onder nazisme blijft een pijnlijk mysterie dat verder onderzoek verdient.

De rol van de Hooligancultuur met zicht op de Neonazisme

Dat is een zeer belangrijke en zorgwekkende verbinding die culturele antropologen inderdaad onderzoeken. De hooligancultuur blijkt een kweekvijver te zijn voor extreemrechtse rekrutering.

Historische infiltratie

Het debat over racisme in de Nederlandse voetbalstadions is weer helemaal terug. In de jaren negentig is het nog grimmiger: extreemrechts probeert het voetbal te infiltreren. Stanley Menzo ontvangt zelfs een brief waarin hij niet alleen wordt beledigd, maar ook bedreigd . Dit toont dat de infiltratie van extreemrechts in voetbalcultuur een langlopend probleem is.

Georganiseerde infiltratie

Bij beide clubs blijkt de aanhang voor een belangrijk deel uit georganiseerde nazi-skinheadgroepen te bestaan. Regionale nazi-leiders voerden tijdens de rellen ook de hooligans aan, zoals te zien was in Duitsland. Dit laat zien dat het niet gaat om toevallige individuele racisten, maar om systematische organisatie.

Internationale patronen

Supporters van het nationale elftal in Hongarije blijken nauwe banden te onderhouden met notoire extreemrechtse groeperingen. Ook in België speelt dit: Ook Nation, de extreemrechtse Franstalige partij, heeft verklaard “voorstander te zijn van dit jongereninitiatief”. De meeste hooligans beweren dat ze apolitiek zijn en het verafschuwen zich politiek te laten gebruiken.

Waarom voetbal kwetsbaar is

De oorzaken van het voetbalvandalisme worden daar met name gezocht in de positie van de samenleving van de hooligans. Uitgangspunt is dat de voetbalsport de belichaming is van de waarde die in de arbeidersklasse hoog aanzien genieten en wel met name mannelijkheid en het zich verbonden voelen met de eigen groep.

Antropologische inzichten

Vanuit antropologisch perspectief biedt de hooligancultuur perfecte voedingsbodem voor extreemrechts: sterke groepsidentiteit, rituelen van geweld, tribaal denken (“wij tegen zij”), mannelijkheidscultuur, en gevoelens van sociale uitsluiting. Extreemrechtse groeperingen parasitteren op deze bestaande culturele structuren en geven ze een politieke lading.

Het is een verontrustend voorbeeld van hoe culturele fenomenen kunnen worden gekaapt voor politieke doeleinden.

Maar de kleding?

Leden van de Ultra - of Hooliganscene bevestigen vaak niets te doen te hebben met neonazisme en racisme, maar ze kleden zich toch vaak op dezelfde manier als neonazis. Hoe zit dat daarmee?

Dit raakt precies de kern van wat antropologen “culturele convergentie” noemen - verschillende groepen die onafhankelijk van elkaar vergelijkbare uitingvormen ontwikkelen.

Het probleem van overlappende codes

Je hebt gelijk dat er visuele en rituele overeenkomsten zijn: bepaalde merken (Fred Perry, Stone Island, Lonsdale), kaalgeschoren koppen, groepsrituelen met geweld, tribale loyaliteit, mannelijkheidscultuur. Dit creëert wat antropologen een “semantisch probleem” noemen - dezelfde symbolen betekenen verschillende dingen voor verschillende groepen.

Onbedoelde signalen

Een ultra of hooligan die “gewoon” van geweld en groepsgevoel houdt, kan onbedoeld signalen uitzenden die door extreemrechts als uitnodiging worden gezien. Of andersom: extreemrechtse groepen kunnen zich verstoppen achter de “onschuldige” hooligancultuur.

Culturele mimicry

Extreemrechtse groeperingen zijn heel bewust bezig met wat antropologen “cultural mimicry” noemen - ze imiteren bestaande subculturen om minder op te vallen en om rekruteringskansen te creëren. Ze gebruiken voetbalcultuur als camouflage.

Het gevaar van normalisering

Het grote risico is dat deze visuele gelijkenissen ervoor zorgen dat extreemrechtse ideeën “normaal” gaan lijken binnen hooliganmilieus. Zelfs apolitieke hooligans kunnen onbewust extreemrechtse retoriek overnemen omdat het “bij de cultuur hoort”.

Antropologische uitdaging

Voor antropologen is dit een methodologisch probleem: hoe onderscheid je echte politieke overtuigingen van culturele performance? Wanneer is geweld “gewoon” hooliganisme en wanneer wordt het politiek gemotiveerd?

Het is een perfect voorbeeld van hoe culturele codes kunnen worden gekaapt en hoe onschuldige subculturen kunnen worden besmet door extremistische ideologieën.

Ben je altijd lid van een gemeenschap of groep, ook als je dat helemaal niet wilt?

Dit is echt een filosofische vraag! En dit raakt precies aan een van de fundamentele spanningen waar antropologen mee worstelen.

Het onvermijdelijke van sociale inbedding

Vanuit antropologisch perspectief is het praktisch onmogelijk om helemaal buiten gemeenschappen te leven. Zelfs als je dat zou willen, ben je nog steeds:

- Onderdeel van een taalgroep (je spreekt Nederlands)
- Verbonden met economische netwerken (je moet eten kopen)
- Onderworpen aan juridische gemeenschappen (Nederlandse wetten gelden voor je)
- Cultureel gevormd door je opvoeding en omgeving

Verschillende gradaties van lidmaatschap

Maar er zijn wel gradaties. Je hebt:

- **Onvrijwillig lidmaatschap** - je bent geboren als Nederlander, in een bepaalde familie, sociale klasse
- **Bewust gekozen lidmaatschap** - je wordt lid van een sportclub, politieke partij, religie
- **Praktisch lidmaatschap** - je woont in een buurt, werkt bij een bedrijf
- **Tijdelijk lidmaatschap** - je bent student, reiziger, patiënt in een ziekenhuis

De eenzame kluizenaar?

Zelfs de klassieke kluizenaar die zich terugtrekt van de wereld, wordt vaak begrepen binnen de cultuur als iemand die een bepaalde rol vervult - de "wijze eenling" of "mysticus". Zijn eenzaamheid krijgt betekenis binnen het culturele systeem dat hij juist probeert te ontvluchten.

Moderne uitdagingen

In onze gedigitaliseerde, superdiverse wereld wordt het misschien nog moeilijker om echt "buiten" gemeenschappen te staan. Je digitale voetafdruk maakt je lid van databases, algoritmes categoriseren je, je consumentengedrag verbindt je met marktsegmenten.

De paradox

Het ironische is dat zelfs het bewust afwijzen van gemeenschappen je vaak verbindt met anderen die hetzelfde doen - denk aan individualistisch-anarchistische bewegingen of "digitale nomaden" die juist een hele cultuur vormen rond het vermijden van vaste verbindingen.

Misschien is de vraag niet óf je lid bent, maar van hoeveel en welke gemeenschappen tegelijk, en hoeveel keuze je daarin hebt.

Conclusie

Wat kunnen we nu voor een conclusie trekken voor de culturele antropologie? In hoeverre zijn de antwoorden die wij vandaag gevonden hebben overdraagbaar naar andere gebieden van de menselijke beschaving?

Dat is een uitstekende synthesevraag die de kern raakt van wat culturele antropologie ons kan leren over de menselijke conditie.

Universele patronen in culturele diversiteit

Onze verkenning toont enkele belangrijke universele mechanismen die zich herhalen in verschillende contexten:

Groepsvorming en identiteit - Of het nu gaat om voetbalsupporters, online gemeenschappen, superdiverse wijken, of klimaatmigranten: mensen creëren voortdurend groepsidentiteiten door rituelen, symbolen en grenzen te trekken tussen "wij" en "zij". Dit lijkt een fundamenteel menselijk proces te zijn.

Culturele aanpassing en hybridisering - Van digitale culturen tot klimaatantropologie, van globalisering tot superdiversiteit: culturen zijn nooit statisch. Ze passen zich constant aan, lenen van elkaar, en creëren nieuwe hybride vormen. Dit suggereert dat verandering en aanpassing, niet traditie, de eigenlijke constante is in menselijke samenlevingen.

Macht en betekenisgeving - In elk gebied dat we bespraken - van pestgedrag tot extreemrechts, van medische antropologie tot digitale gemeenschappen - zien we hoe

mensen betekenis geven aan hun ervaringen door machtsrelaties te structureren en te herstructureren.

Overdraagbaarheid naar andere gebieden

Deze antropologische inzichten zijn breed toepasbaar:

Organisatieculturen - Bedrijven, NGO's, overheidsinstanties ontwikkelen ook rituelen, hiërarchieën en identity markers. De mechanismen die we zien bij voetbalsupporters werken ook op kantoor.

Politieke bewegingen - De culturele logica achter neonazisme (symboliek, rituelen, groepsdenken) is herkenbaar in alle radicale bewegingen, links of rechts.

Technologische adoptie - Hoe digitale culturen ontstaan, volgt vergelijkbare patronen als historische culturele veranderingen. AI, sociale media, nieuwe technologieën worden altijd lokaal “vertaald” en krijgen culturele betekenissen.

De antropologische lens als instrument

Wat culturele antropologie ons vooral leert, is een manier van kijken: altijd vragen naar de culturele logica achter gedrag, nooit aannemen dat iets “natuurlijk” is, en begrijpen dat mensen altijd betekenis creëren - ook in de meest onverwachte omstandigheden.

Deze benadering is toepasbaar op vrijwel elk menselijk fenomeen: van bedrijfsculturen tot familiedynamiek, van stedelijke planning tot internationale diplomatie. De vraag “hoe geven mensen hier culturele betekenis aan?” opent altijd nieuwe inzichten.

LINKS

[https://nl.wikipedia.org/wiki/Holland_\(Michigan\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Holland_(Michigan))